

[B] **DE BEGRENSEDE WERELD VAN WEST-VLAANDEREN**

Woesten en Elverdinge, twee Vlaamse dorpen nabij Ieper op nog geen drie kilometer afstand van elkaar, vormen de respectievelijke epicentra van *Woesten*, het debuut van Kris Van Steenberge, en *Meester Mitraillette*, de tweede roman van Jan Vantoortelboom. Zelfde plaats, zelfde tijd: deze romans brengen ons terug naar het leven voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog. En de gelijkenis gaat nog verder, want beide slagen erin de bijzondere sfeer van de realistische, vaak naturalistisch getinte romans uit het tijdvak voor de Grote oorlog op te roepen. De dood, in beide romans prominent aanwezig, maakt de individuele lotgevallen tot een soort voorspel tot de collectieve gewelduitbarsting – al is het effect van de oorlog, als die eenmaal uitbreekt, in beide romans heel verschillend.

Vantoortelbooms begintwintigste-eeuwse setting is een boerengemeenschap met noeste arbeid, kroeg en kerk als voornaamste levensbestanddelen. Het is aan vrijdenker David Verbogt, een beginnend onderwijzer van buiten, om leerlingen en ouders ervan te overtuigen dat schoolgang meer is dan uitgestelde beschikbaarheid van arbeidskracht. Zelf begeeft hij zich zondags liever dan naar de mis op de dreven rond Elverdinge, waar hij zijn pantheïstische levensgevoel voedt, een amalgaam van romantische en darwinistische noties. In deze microkosmos aardt een gevoelige boerenzoon naar de moeder, terwijl de vader wanhoopt wegens de geringe fysieke weerbaarheid van zijn spruit.

Van Steenberge zoekt de historische atmosfeer in de gescheiden werelden van man en vrouw, in het naturalisme een kwestie van aard. In Elisabeth, als dochter van de dorpsmid van eenvoudige komaf, ontluikt dankzij haar mentor Funke een grote liefde voor boeken, die aansluit bij haar animistische natuurbeleving. Het lot koppelt haar aan een wetenschappelijke geest, een dwangmatig ordenende arts, en die twee spreken elkaars taal niet. De kinderzegen bekroont de echtelijke tweespalt: een tweeling, bestaande uit de lichamelijke volmaakte, maar alras ongelukkige vaderlieveling Valentijn en zijn gemankeerde, naar zijn moeder neigende broer, alras aangeduid als Nameloos. Het misvormde gelaat is voor zijn vader een

onacceptabele ordeverstoring en daarin wreekt zich zijn afkomst, want onvolmaaktheid kan hij evenmin velen als zijn bemiddelde, stadse moeder.

De rurale sfeer en enkele authentieke portretten vormen de grootste verdiensten van *Meester Mitraillette*: van Davids gemelijke huisbaas, de intrigante pastoor en bovenal van Davids vader. Vader Verbogt is verbonden aan de universiteit van Gent, als klusjesman welteverstaan, maar doordrongen van de geest van hoger weten. Ook al is hij zich van de beperkingen van zijn eigen wijsheidsstelsel, cirkelend rond het volmaakte getal vier, niet bewust, David, die dat wel is, tekent zijn karakter met liefde. Dat David de ik-verteller is, is om tenminste één reden curieus: de openingsscène toont deze verteller aan een weidepaal, voor het vuurpeloton, waar hij ons deelgenoot maakt van zijn laatste gedachten. In zijn vertelling laat David ons meekijken naar de aanloop naar deze fatale situatie, zijn jaar als dorpsonderwijzer.

David vertelt ook het verhaal van zijn jeugd dat eveneens te beschouwen is als de kroniek van een aangekondigde dood, namelijk die van zijn zes jaar jongere broertje Henri. Diens dood beëindigde het volmaakte viersmanschap van het gezin Verbogt en hoewel die op stom toeval berust, heeft David aanleiding zich schuldig te voelen. Waarschijnlijk verklaart dat, nu in Elverdinge, zijn toewijding aan een van zijn leerlingen, de fijngevoelige, vlinders tekenende boerenzoon Marcus. Het dorp volgt nieuwlichter David met argusogen en de weerstand tegen zijn antiklerikale onderwijs lijkt zich te mobiliseren. Als, donderslag bij heldere hemel, Marcus dood wordt aangetroffen is David de enige verdachte. Er volgt een “veroordeling” tot het slagveld. We schrijven najaar 1914.

Bevreemding wekt, op dit punt gekomen, niet alleen de duistere rechtsgang die de roman en bijkans kafkaïaanse wending geeft. Te veel vragen blijven onbeantwoord: rond de dood van Marcus, rond Davids aanstelling aan uitgerekend een katholieke school en, niet de minste, wat David beweegt. Hoe verhoudt het lijdzame en militaire, om niet te zeggen militaristische “tweede bedrijf” van zijn leven, dat van “meester mitraillette”, zich tot het eerste van gewoon meester, die zich opwond over wrede spelletjes van leerlingen en hen voorhield hun morele keuzes niet aan de pastoor over te laten?

De kerk en het oorlogsmonument in Woesten.

Davids veroordeling kan bezwaarlijk gezien worden als de uitkomst van het smeulende en om een uitbarsting vragende conflict met de dorps-gemeenschap, een verhaaldraad die onafgehecht blijft liggen. “Vol onverwachte wendingen” zit het leven, hoorde de jonge David, maar deze wijsheid rechtvaardigt geen ongemotiveerde compositorische tournures. De vlakke, onpersoonlijk-mededelende en filmische vertelstijl is op de keper beschouwd wonderlijk: waarom biedt de ik-vorm zo weinig zelfreflectie en inzage? Helaas weten we uiteindelijk evenmin wie David is als wat de roman wil zeggen.

Ondanks wisselend vertelperspectief in vijf delen doet *Woesten* zich veel meer als een eenheid voor dan *Meester Mitraillette*. Elisabeth ervaart als vijftienjarige voor het eerst de innerlijke ruimte van boeken, maar vindt zichzelf een paar jaar later terug in een ongelukkig huwelijk, waaruit ze als een vogel zou willen wegvliegen. Het paradijselijke eiland Wight, waarover ze las in een krantenartikel dat Funke haar gaf, heeft zich als “zaadje” in haar geest genesteld. Maar dit krijgt niet de kans te ontkiemen. Ze wordt op brute wijze vermoord. In het tweede deel zien we

hoe Guillaume Duponselle, medisch student, zich tegen de wil van zijn moeder verbindt aan Elisabeth en, na onterfd te zijn, veroordeeld is tot een bestaan van dorpsdokter te Woesten. Als we hem aantreffen bij Elisabeths lijk blijft open of hij vroege getuige of dader is. We schrijven inmiddels zomer 1914.

Die schuldvraag blijft spelen in de daarop-volgende delen, waarin Van Steenberge overschakelt naar de ik-vorm, beurtelings toebedeeld aan Nameloos en Valentijn. Nameloos beweegt zich gesluierd en schichtig door Woesten, waar hij het voorwerp van vernedering is, niet in de laatste plaats door de pastoor, die hem misbruikt. Valentijn dreigt te bezwijken onder de succesdruk van zijn vader. In het verschuivend perspectief toont Van Steenberge op originele wijze de doorwerking van de naturalistische tijd, waarin stand- en temperamentverschil een zware hypotheek op de Duponselles leggen, die gevangen zitten in het dorpsmilieu van Woesten. De oorlog verbreedt en verergert het familiedrama. De ontredde Guillaume neemt als arts grote risico's op het slagveld en sneuvelt, Nameloos leeft teruggetrokken in een abdij waar de vluchtelingenstroom langstrekt en Valentijn verliest als soldaat beide benen. Voortaan mismakt, is hij de gelijke van zijn broer geworden.

Maar *Woesten* doorbreekt de wetmatige neergang als de broers elkaar na de oorlog opzoeken en een erfenis van Funke hen in staat stelt hun moeders droom waar te maken: een teruggetrokken leven op Wight, tóch weg uit de kluisters van Woesten. *Woesten* formuleert deze regeneratieve strekking, typerend voor de roman, met een natuurbeeld: “Een oorlog krijgt de grond met zijn zaden niet kapot. Er zullen altijd nieuwe telgen opstaan”. Dit denkt Valentijn nabij de vermolmde olm waar zijn moeder de boeken aantrof van Funke en hier kieperen de broers ook de medische prospectussen in het water die soelaas beloven voor hun fysieke gebreken, waarmee ze de levensschade als feit accepteren. Per saldo onderstreept het meervoudig vertelperspectief in deze roman de gebrokenheid, maar niet de totale versplintering van het bestaan. Ook de dadervraag vindt een bevredigend antwoord en het tweede leven van de broers bewijst Valentijns gedachte dat je het lot kunt “herschetsen”. Uiteindelijk is de roman een ode aan de verbeeldingskracht van Elisabeth.

Hoewel binnen dit verhaal vereist, jammer is het wel deze Elisabeth als meest veelbelovend personage, een mooie mengeling van gekooide *Sehnsucht* en zinnelijkheid, na ruim een kwart van de roman het veld ruimt en slechts als ziel ervan voorleeft. Verder heeft de taal van Van Steenberge een zekere monotonie, ook waar hij stem geeft aan diverse figuren. Maar *Woesten* overtuigt door de verdiepende werking van de gelaagde structuur. De verwoestende kracht van de oorlog weerspiegelde zich voor Valentijn in de starende blik van zijn vermoorde moeder, maar die oorlog is ook voorbijgaand. Waar *Meester Mitraillette* een helder grondplan lijkt te missen, waardoor het verhaal struikelt als bij een afzet in zompige klei, daar heeft *Woesten* een zeggingskracht die zich uitstrekt tot buiten de wereld van *Woesten*.

HAROLD VAN DIJK

KRIS VAN STEENBERGE, *Woesten*, Vrijdag/Podium,
Antwerpen/Amsterdam, 2013, 382 p.

JAN VANTOORTELBOOM, *Meester Mitraillette*, AtlasContact,
Amsterdam, 2014, 304 p.
